

Dirk Verhofstadt

Atheïsme als basis voor de moraal

Houtekiet
Antwerpen / Utrecht

© Dirk Verhofstadt / Linkeroever Uitgevers nv 2013
Houtekiet, Katwilgweg 2, B-2050 Antwerpen
info@houtekiet.com
www.houtekiet.com

Omslag Bart Rylant
Opmaak www.intertext.be

ISBN 978 90 8924 256 3
D 2013 4765 24
NUR 730

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission of the publisher.

INHOUD

Inleiding	7
1 De impact van religies	15
2 Over het al dan niet bestaan van God	67
3 De basis van de moraal	99
4 Ethische systemen	129
5 Tien Seculiere Geboden	179
6 De mens als schepper	247
7 Seculier humanisme	257
Besluit	271
Noten	277
Bibliografie	313
Personenregister	319

Voor Nell, Vito en Lucas

Inleiding

*Het geloof is niet het begin
doch het einde van alle weten.*

GOETHE

Het Uffizi in Florence is een van de belangrijkste kunstmusea ter wereld. Het bezit werken van Giotto, Piero della Francesca, Botticelli, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafaël, Titiaan, Rubens en Rembrandt. Toeristen uit alle landen schuiven er twee uur en langer aan om die meesterwerken te bewonderen. Maar aan de achterkant van het gebouw, aan de oevers van de Arno, ligt een kleiner museum, het *Instituto e Museo di Storia della Scienza*, het museum van de wetenschap, dat intussen werd omgedoopt tot het *Museo Galileo*. Het kent geen wachtrijen en toch zijn er fantastische zaken te zien, niet alleen de telescoop van Galilei waarmee hij als eerste de vier manen rond de planeet Jupiter ontwaarde, maar ook tal van andere fascinerende uitvindingen zoals hydraulische apparaten, weegschalen, microscopen, optische lenzen, geografische kaarten, gradiometers, tijds klokken, medische apparatuur, gynaecologische instrumenten, chemische producten en seismologische systemen. Je kunt hier met je eigen ogen vaststellen hoe de aardrijkskunde, de cartografie, de geologie, de geneeskunde, de wiskunde, de scheikunde, de natuurkunde en de astronomie zich langzaam maar zeker hebben ontdaan van religieuze dogma's. De door het christendom overgenomen

ideeën van Aristoteles, Ptolemaeus en Galenus bleken na empirisch onderzoek niet meer te kloppen.¹ Het geocentrisme moest plaatsmaken voor het heliocentrisme van Copernicus en Galilei en later voor een universum zonder een concreet middelpunt.² Het geloof in de vaste vier lichaamssappen in het menselijk lichaam werd ingeruild voor de geneeskunde van Vesalius, William Harvey, Bartolomeo Eustachio en Marcello Malpighi.³ Een bezoek aan dit museum van de wetenschap doet ons beseffen hoezeer de mens zich onttrokken heeft aan irrationele of foute denkbeelden en hoezeer we stappen vooruit hebben gezet in de menselijke ontwikkeling.

Onder impuls van de Verlichting werd ook de rechtspraak losgekoppeld van de religie. Eeuwenlang paste men bij betwistingen het godsoordeel toe om uit te maken wie schuldig was of niet. Mensen werden om dubieuze redenen door de inquisitie opgepakt, gemarteld en vermoord. Verdachten hadden geen rechten en waren overgeleverd aan willekeur en geweld. Tot de achttiende eeuw werden tienduizenden vrouwen beschuldigd van hekserij, gefolterd en nadien verdrinken of levend verbrand. Deze waanzin stopte pas door verlichte ideeën van onder meer Cesare Beccaria die pleitte voor het legaliteitsbeginsel '*nulla poena sine lege*' ('geen straf zonder wet'). Hij vond dat de bestraffing in verhouding moest staan tot het aangedane kwaad en keerde zich resoluut tegen martelen en de doodstraf.⁴ Ook het denken, het uiten van meningen en het nastreven van een eigen lotsbestemming kwamen los te staan van religie. '*Sapere aude*,' verklaarde Immanuel Kant of 'heb de moed je eigen verstand te gebruiken'.⁵ En de liberale filosoof John Stuart Mill ging nog een stap verder en schreef: 'Over zichzelf, over zijn eigen lichaam en geest, is ieder mens zijn eigen meester.'⁶ Zijn boek *On Liberty* verscheen in 1859, hetzelfde jaar waarin Charles Darwin de biologie loskoppelde van de religie met de publicatie van zijn boek *On The Origin of Species*.⁷ Hoewel Darwin tot het einde van zijn leven sprak over 'een schepping', heeft hij met zijn evolutietheorie een beslissende dreun gegeven aan de religieuze scheppingstheorie en aan de bijzondere plaats van de mens die we volgens gelovigen op aarde zouden innemen.

De centrale gedachte van dit boek is dat het tijd wordt om ook de ethiek definitief los te maken van allerlei religieuze denkbeelden, een proces dat Kant en Jeremy Bentham in gang hebben gezet.⁸ Dat is om vijf redenen noodzakelijk. In de eerste plaats omwille van de

groeïende interdependentie tussen mensen uit de hele wereld. De globalisering en vooral de toenemende migratiegolven hebben ervoor gezorgd dat zeker de westerse wereld steeds meer multicultureel en multireligieus is geworden met alle conflicten van dien. In de tweede plaats omdat politici en hun partijen er steeds harder voor pleiten om de religieuze identiteit van een bepaald land of regio te benadrukken, desnoods ten koste van de rechten van andersdenkenden. Denk maar aan de manier waarop de Egyptische ex-president Mohamed Morsi en de Moslimbroederschap het land probeerden te islamiseren, terwijl in Hongarije in 2012 een verwijzing naar God en het christendom werd opgenomen in de grondwet.⁹ In de derde plaats omdat religies in het algemeen en hun orthodoxe varianten in het bijzonder wereldwijd bezig zijn aan een heuse revival. Tot de eeuwwisseling dachten we dat de secularisering zich onweerstaanbaar doorzette in alle geledingen van de samenleving. Maar vandaag zien we hoe grote groepen mensen teruggrijpen naar een letterlijke interpretatie van de zogenaamde 'heilige' teksten en er opnieuw op aandringen om religieuze regels op te nemen in het rechtssysteem. Zo eisen moslims de invoering van de sharia en nationale christenen in de vs en orthodoxe joden in Israël de implementatie van Bijbelse bepalingen in hun nationale wetgeving. Ten vierde is er de toename van geweld door fundamentalisten die het als hun plicht beschouwen om andersdenkenden, andersgelovigen en ongelovigen met alle mogelijke middelen te bestrijden. Denk aan de terreuraanslagen en de moorden in naam van God of Allah. Tenslotte hebben oecumenes en andere vormen van interreligieuze dialoog geen zoden aan de dijk gebracht. Elke godsdienst claimt de waarheid, wat automatisch tot een vorm van exclusivisme leidt. Interreligieuze bijeenkomsten dienen enkel om de buitenwereld de *indruk* te geven dat religies waardevol, verrijkend en verdraagzaam zijn.

Heel wat mensen zien het probleem niet, of beter gezegd, ze willen het niet zien. Ze menen dat we de specifieke regels en gebruiken van culturele en religieuze groepen niet mogen bekritisieren, in naam van de godsdienstvrijheid. Zo bestaan er in het Verenigd Koninkrijk al heel wat shariarechtbanken waar islamitische rechtsgeleerden uitspraken doen in familierecht. Steeds meer gezagsdragers vinden bovendien dat godslastering en beledigingen moeten verboden worden en bestraft. Sommigen gaan akkoord met het publiek dragen van een boerka omdat dit een vrijwillige keuze zou (kunnen) zijn. Tegelijk

blijven ze opvallend stil voor allerlei vormen van religieuze onderdrukking zoals verplichte kledingdracht, gedwongen huwelijken, verstotingen, genitale verminkingen en eremoorden. Ze pleiten zelfs voor de inperking van de vrijheid van meningsuiting. Boeken, artikelen, cartoons, toespraken en dergelijke moeten volgens hen vrij zijn van elke vorm van belediging van of kritiek op religieuze overtuigingen. Lachen met God, Allah of de profeet is onaanvaardbaar en moet hard aangepakt worden. Ze beroepen zich op de vrijheid van godsdienst om opmerkingen, aanklachten en kritiek op bepaalde praktijken te verbieden. Dit is een gevaarlijke evolutie omdat ze de belangrijkste fundamenten van een democratische rechtsstaat ondermijnt: de vrijheid van meningsuiting, de scheiding van kerk en staat, de gelijkwaardigheid van elke mens en het recht op zelfbeschikking.

Nog erger is dat in tal van landen mensen met diverse geloofsovertuigingen elkaar naar het leven staan. Denk aan de twisten tussen protestanten en katholieken in Ierland, de botsingen tussen soennieten en sjiieten in Irak en Syrië, de strijd tussen moslims en hindoes in India, de gewelddaden tussen christenen en moslims in Nigeria, Mali, Egypte, Soedan, Indonesië en andere plaatsen. Denk ook aan Kashmir waar een kernoorlog dreigt door religieuze geschillen. Religie is dus geen middel tot integratie, maar veeleer een slijtzwam tussen mensen met diverse overtuigingen. Het is de oorzaak van heel veel agressie en ellende in de wereld. Neem het gewelddadige conflict tussen joden en moslims in Israël en Palestina dat in belangrijke mate te maken heeft met religieus-historische claims. Uit onderzoek blijkt dat net die claims een duurzame vrede in de weg staan. Zo werden Anwar Sadat en Yitzhak Rabin vermoord omdat ze in de ogen van religieuze hardliners te veel concessies deden.¹⁰ En ook vandaag blijft religie de slijtzwam tussen de twee volkeren zoals onder meer blijkt uit een studie onder studenten in Israël en Palestina. 'Bijna de helft van de Israëlische kolonisten gaf aan dat, hoe groot de voordelen ook waren, het voor het joodse volk ontoelaatbaar was om welk deel dan ook van het Land Israël op te geven (...) Bij de Palestijnen gaf meer dan de helft van de studenten aan dat, hoe groot de voordelen ook waren, het ontoelaatbaar was concessies te doen aan de Palestijnse soevereiniteit over Jeruzalem.'¹¹

Om al die redenen moeten we de ethiek losmaken van religie en pleit ik voor atheïsme als basis voor de moraal. Dat betekent niet dat mensen geen bepaalde religie mogen aanhangen. Elke mens gelooft

wat hij of zij wil, maar niemand mag zijn of haar religie opdringen aan een ander. Ik heb dus geen probleem met mensen die een boven-natuurlijke God aanbidden, maar in het publieke domein moeten we ervan uitgaan dat er geen God bestaat. Atheïsme als basis voor de moraal vertrekt van een gedachte-experiment. Stel dat u niet weet of u vandaag christen, moslim, jood, hindoe, atheïst of wat dan ook bent. Stel ook dat u niet weet of u een man, vrouw, kind, hetero of homo bent. Welke wetgeving zou u dan willen? Wat zou u verwachten van de mensen met wie u leeft? Hoe zou u willen dat conflicten tussen personen die er diverse religieuze meningen op nahouden, worden aangepakt? De enige oplossing is van alle mensen te vragen om in de publieke ruimte hun religieuze denkbeelden terzijde te schuiven en op basis van rationele elementen regels te aanvaarden die het voor iedereen mogelijk maken om vrij te zijn. Pleiten voor atheïsme als basis voor de moraal betekent dus niet dat mensen atheïstisch moeten worden, wel dat ze in hun omgang met anderen, hun persoonlijke religieuze visie niet mogen opdringen.

Dat is natuurlijk niet eenvoudig. Elke gelovige heeft een referentiekader dat houvast geeft. En wie opgevoed is binnen een bepaald geloof kan zich misschien moeilijk een ander moreel referentiekader inbeelden. Toch zijn er regels die we vandaag al met zijn allen aanvaarden, ongeacht ons geloof. Zo moorden, stelen en bedriegen we niet – niet omdat God dit vraagt – maar omdat dit maatschappelijk wordt afgekeurd en bestraft. Zo zijn er tal van regels die zowel gelovigen als ongelovigen navolgen omdat ze het samenleven makkelijker, zeg maar harmonieuzer maken. Dat er toch mensen zijn die dit doorbreken en teruggrijpen naar wat er letterlijk in de 'heilige' teksten staat, is een verontrustende ontwikkeling die we best zo snel mogelijk moeten indammen om meer geweld te voorkomen. Dat kan voor gelovigen problematisch overkomen omdat ze vertrouwd zijn met de religieuze bepalingen die hen in hun eigen geloofsgemeenschap zekerheid verschaffen. Maar ook zij moeten beseffen dat we in een steeds multireligieuzere samenleving leven en dat ze moeten overeenkomen met aanhangers van andere levensbeschouwingen. Juist daarom zal ik verder in dit boek de Tien Seculiere Geboden bespreken voor mensen die nood hebben aan een moreel richtsnoer dat losstaat van hun eigen metafysische denkbeelden. Atheïsme als basis voor de moraal betekent dat het mogelijk is om tot morele regels te komen, los van religies. Daarvoor moeten we aantonen dat ethische opvat-

tingen zonder een religieuze basis mogelijk zijn. Hoe dan ook, God is geen basis voor onze moraal. Sterker nog, God vormt in veel gevallen een rem voor mensen om het goede te doen. Vandaar dit boek.

In het eerste deel ga ik in op de negatieve effecten van religies. In naam van God en zijn vermeende uitspraken zijn in de loop der geschiedenis de gruwelijkste misdaden gepleegd. In het tweede deel behandel ik de belangrijkste godsbewijzen en hou ze kritisch tegen het daglicht. In het derde hoofdstuk toon ik aan dat onze huidige moraal niet gebaseerd is op religie zoals velen denken, maar op een reeks door mensen overeengekomen normen en waarden die een harmonieus samenleven mogelijk moeten maken en bevorderen. In een vierde hoofdstuk bespreek ik de verschillende ethische systemen die het resultaat zijn van rationeel denken. Ze bieden een houvast aan al wie keuzes moet maken tussen goed en kwaad. In het vijfde deel ga ik op zoek naar universele regels, de Tien Seculiere Geboden, die kunnen zorgen voor vrijheid, rechtvaardigheid en harmonie. Daarbij probeer ik aan te tonen dat die regels moreel hoogstaander zijn dan de Tien Geboden van het christendom, het jodendom en de islam. In een zesde hoofdstuk laat ik zien dat veel cruciale begrippen en gebruiken die door godsdiensten als exclusief religieus worden beschouwd dat helemaal niet zijn. Ze kunnen perfect worden uitgelegd, los van bovennatuurlijke machten en denkbeelden. In het zevende deel probeer ik het moreel denkkader vanuit een atheïstisch standpunt duidelijk te maken en bepleit ik de waarde van het seculier humanisme.

De basis van dit boek is een lezing die ik in 2008 hield op de eerste Atheïstische Trefdag in Gent. Die tekst bevatte heel wat religiekritiek en heb ik toen uitgewerkt tot een boekje van ongeveer 60 bladzijden. Kort nadien verscheen het onvolprezen essay *Bemінде ongelovigen. Atheïstisch sermoen* van de Vlaamse schrijfster Anne Provoost.¹² Daarin klaagde ze dat ongelovigen graag met verve de negatieve effecten van religies beschrijven, maar te weinig duidelijk maken waarom atheïsme op zich waardevol is. 'Wat is de boodschap van het atheïsme?' vroeg Provoost zich af. Hoe kunnen we mensen daarvoor enthousiasmeren? Ze heeft volkomen gelijk en ik ben haar dankbaar dat ze mij tot dat inzicht heeft gebracht. We moeten beter aantonen waarom atheïsme goed is, in plaats van ons te beperken tot loutere religiekritiek.

Maar ook Willy Laes heeft me wakker geschud met zijn boek *Mensenrechten in de Verenigde Naties*.¹³ Daarin beschrijft hij hoe de universele mensenrechten tot stand kwamen, een fantastisch document opgesteld door mensen met hoogstaande principes, maar evenzeer hoe die mensenrechten de voorbije decennia worden uitgehold door leiders van landen die geen enkel belang hechten aan vrije meningsuiting, vrijheid van godsdienst, scheiding van kerk en staat, gelijkheid van man en vrouw. Zijn boek bewijst hoe sterk de mentaliteit de voorbije decennia veranderd is: van de illusie dat godsdienstige geschillen langzaam maar zeker zouden uitdoven tot de ontvuchtende vaststelling dat sterk religieus geïnspireerde landen en hun leiders binnen internationale organisaties hard bezig zijn om de seculariteit in vraag te stellen en te ondermijnen. Ook Paul Cliteur heeft me met zijn boek *Moreel Esperanto* overtuigd dat een universele seculiere moraal niet alleen mogelijk, maar ook dringend noodzakelijk is om te komen tot een harmonieuze mondiale samenleving.

Ik heb de voorbije jaren veel over dit thema nagedacht, gesprekken gevoerd met en boeken gelezen van filosofen en opiniemakers zoals Etienne Vermeersch, Paul Cliteur, Herman Philipse, Johan Braeckman, Freddy Mortier, Ayaan Hirsi Ali, Ann Brusseel, Floris van den Berg en anderen. Heel wat van hun ideeën heb ik op mijn manier geïnterpreteerd en in dit boek verwerkt, maar natuurlijk ben ik als enige verantwoordelijk voor de inhoud ervan. Verder dank ik Anne en Pascal voor het nalezen van de tekst, en Elaine voor haar liefde en steun. In elk geval hoop ik dat mijn kleinkinderen Nell, Vito en Lucas mogen opgroeien in een wereld waarin de rechten van de mens van meer waarde zijn dan goddelijke geboden, zodat zij en al hun generatiegenoten zelf kunnen beslissen over hun levensweg.

Dirk Verhofstadt

I

De impact van religies

*Indien ik God was, ik zou me schamen
de mensheid gecreëerd te hebben.*

MAURICE MAETERLINCK

Wereldwijd bestaan er meer dan 4.000 verschillende godsdiensten. Zo zijn er ruim 2 miljard christenen, ongeveer 1,5 miljard moslims, bijna 1 miljard hindoes, 400 miljoen aanhangers van Chinese religies, 415 miljoen boeddhisten, 23 miljoen sikhs, 14 miljoen joden, een half miljoen leden van scientology en daarnaast nog talloze aanhangers van andere godsdiensten. Dat zijn de overkoepelende cijfers, want binnen zowat elke grote religie bestaan er nog diverse subgroepen. Zo zijn er in het christendom katholieken, protestanten, anglicanen, orthodoxen, Jehova's getuigen, mormonen en vele andere denominaties. Onder moslims bestaat er een groot verschil tussen sjieten en soennieten, met telkens nog diverse subgroepen, gaande van gematigde soefisten en hanafieten tot radicale wahabisten en salafisten. Ook binnen het jodendom bestaan er diverse stromingen, van bijzonder liberaal tot hevig orthodox. In het hindoeïsme heb je zowel aanhangers van een monotheïstische God als van meer goden, en ook hier varieert het van gematigd tot virulent. Verder heb je nog sjamanisten, polytheïsten en reïncarnisten. Volgens de enen bestaat er een leven na de dood, anderen geloven dan weer in de wedergeboorte in een hoger of lager wezen, en nog anderen, zoals boeddhisten, verwij-

zen naar de hoogste staat die de mens kan bereiken in de vorm van het nirwana. Elke godsdienst beschikt over een batterij aan symbolen, regels en normen die gelovigen aannemen om hun God te behagen, zo niet wacht hun ramspoed en onheil. Het is fascinerend dat grote groepen mensen bepaalde religieuze voorschriften volgen in de overtuiging dat ze het juiste doen, terwijl talloze anderen een alternatief levenspad kiezen en eveneens denken dat zij als enigen de juiste morele keuzes maken. Het is maar een greep uit de enorme verscheidenheid op religieus vlak. Elke godsdienst kent eigen rituelen, gebruiken en morele normen die doorgaans van ouders op kinderen worden doorgegeven. Er bestaan ontelbare gebedshuizen, scholen, media, ziekenhuizen, rechtbanken, slachthuizen en andere bedrijven en instellingen die functioneren volgens religieuze regels en tradities.

Velen dachten dat de secularisering een onomkeerbaar proces was, dat religies definitief op hun retour waren en dat we stilaan maar zeker zouden terechtkomen in een situatie waarin het geloof in een bovennatuurlijk wezen nog enkel zou gedijen in obscure sektes. Blind geloof had plaatsgemaakt voor het kritisch rationalisme, de zogenaamde onfeilbaarheid van de paus voor de falsificatiemethode van Karl Popper, de dwang tot onderwerping van de mens aan God voor het recht op zelfbeschikking.¹⁴ Sinds de aanslagen van 9/11 in de Verenigde Staten en later in Madrid en Londen, de moord op Theo van Gogh, de gewelddadige rellen naar aanleiding van de Deense cartoons en de waanzinnige moorden door de christelijke antimoslimfaan Anders Breivik, beseffen we dat dit al te optimistisch was.¹⁵ Religies zijn opnieuw in. Niet de doordeweekse vorm van godsdienstbeleving – steeds minder mensen gaan naar de kerk, laten hun kinderen dopen of trouwen voor het altaar – maar wel de fundamentalistische vormen daarvan.

In feite had ik niet goed opgelet want fundamentalisten zijn er al die tijd geweest. In de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw vormden zich allerlei religieuze terreurgroepen. Zoals Joseph Kony die in 1987 in Oeganda het *Lord's Resistance Army* oprichtte om een nieuwe staat op te bouwen, gebaseerd op de Tien Geboden van de Bijbel.¹⁶ Hij liet duizenden kinderen ontvoeren: de jongens werden opgeleid tot soldaten en de meisjes werden misbruikt als seks-slavinnen. In 1988 stichtte Osama Bin Laden de terreurgroep Al Qaida om het kalifaat gebaseerd op de sharia te verwezenlijken.¹⁷ Al voor 9/11 pleeg-

den ze terreurdaden: in Aden in 1992, op het World Trade Center in New York in 1993, in Dharaan in Saoedi-Arabië in 1996, in Luxor in Egypte in 1997 en op de Amerikaanse ambassade in Nairobi in 1998. In 1994 schoot de Israëliische terrorist Baruch Goldstein in Hebron 29 biddende Palestijnen dood in een moskee en verwondde er nog 125 anderen.¹⁸ Goldstein was lid van de Kach en de Jewish Defense League, extreemrechtse organisaties die zich radicaal kanten tegen moslims en alle Palestijnen uit het land willen zetten, desnoods met geweld. Religieus terrorisme is nooit weg geweest.

Met de toenemende migraties waarbij miljoenen mensen zich op een andere plaats vestigen, zijn we vooral in het Westen geëvolueerd naar multireligieuze samenlevingen waarin godsdiensten opnieuw een belangrijke rol spelen en zorgen voor toenemende spanningen. De impact van religies is dus enorm. De gematigde gelovigen die de overgrote meerderheid vormen, doen er niet echt toe. Alle aandacht gaat naar de radicale en fundamentalistische vertegenwoordigers. Hoe leuk we het ook vinden dat tijdens een kerkdienst gezongen en gedanst wordt, dat moskeeën opendeurdagen houden, dat andersgelovigen worden uitgenodigd om te bidden aan de Heilige Muur op de Tempelberg in Jeruzalem, dat er oecumenes en interreligieuze bijeenkomsten worden gehouden, de religieuze conflicten nemen toe, ook in onze contreien. Tot pakweg tien jaar geleden waren de meeste maatschappelijke problemen te wijten aan sociale en economische omstandigheden zoals gebrekkig onderwijs, taalachterstand, discriminatie en racisme. Dat is nog steeds het geval, maar de letterlijke interpretatie van de 'heilige' teksten door radicale gelovigen vormt steeds vaker de oorzaak voor allerlei misstanden. In moskeeën, synagogen en kerken wordt steeds meer een terugkeer naar de oorspronkelijke leer gepreekt. De oorzaak van armoede, uitsluiting en geweld zijn voor godsdiensten meestal te wijten aan een gebrek aan geloof en devotie. Maar is dit ook zo? Hebben vrome mensen meer kansen in het leven? Of is het juist andersom? Remmen onvoorwaardelijk geloof en onderwerping aan bepaalde religieuze gebruiken niet juist de integratie en levenskansen af? Mijn visie is dat religies een rem betekenen op de persoonlijke ontwikkeling, zorgen voor onbehagen en de oorzaak zijn van allerlei kleine en grote conflicten die het harmonieus samenleven hinderen.

Algemeen wordt aangenomen dat religies een opbouwende rol spelen in de samenleving. Ze zorgen voor naastenliefde, verdraagzaamheid en meer samenhang tussen burgers. Dat is in veel gevallen ook zo. Niemand ontkent dat veel mensen vanuit hun geloof de motivatie en de kracht vinden om zich in te zetten voor anderen. Kijk naar de vele vrijwilligers die kansarmen, mindervaliden, zieken en stervenden bijstaan en steunen. Er zijn indrukwekkende voorbeelden van mensen die met de kracht van hun geloof prachtige zaken hebben gerealiseerd voor hun medemensen. Denk aan pater Damiaan die zich vanaf 1873 ontfermde over de melaatsen in Molokai, een eiland van Hawaï, tot hij zelf aan de ziekte bezweek in 1889.¹⁹ Een ander voorbeeld is Mahatma Gandhi die zich als jurist en later als politicus actief inzette voor de onafhankelijkheid van India maar op een geweldloze manier.²⁰ Hij was een hindoe die streefde naar de lotsverbetering van de kastelozen, de armsten in de samenleving, en die opriep tot samenwerking met de moslims. Ook de Amerikaanse dominee Martin Luther King streed op een vreedzame manier voor gelijke burgerrechten voor de zwarten in de Verenigde Staten.²¹ Denk aan de bevrijdingstheoloog en bisschop Dom Hélder Camara die zich verzette tegen de militaire dictatuur in Brazilië en resoluut de kant koos van de onderdrukten.²² Of neem de Belgische zuster Jeanne Devos die zich al vijftig jaar inzet voor de armen in de sloppenwijken van Bombay en zich ontfermt over verschopte straatkinderen.²³ Ook bestaan er heel wat religieus geïnspireerde NGO's zoals onder meer *Pax Christi*, *The Leprosy Mission* en *Muslim Aid*, die zich inzetten voor humanitaire doeleinden.

God is goed. Dat verkondigen al eeuwenlang en elke dag pausen, kardinalen, bisschoppen, priesters, ayatollahs, mullahs, imams, rabbijnen, brahmanen en andere bedienaars van de diverse godsdiensten. En het wordt door de meeste mensen ook geloofd.

Er bestaat echter een minder fraaie kant van religies. Ze hebben in de loop van de geschiedenis gezorgd voor onnoemelijk veel uitbarstingen van onverdraagzaamheid, geweld en doodslag. Ze hebben miljoenen mensen in diepe ellende gestort. De misbruiken en zelfs regelrechte misdaden die in naam van God én doorgaans met goedkeuring van hun vertegenwoordigers op aarde werden en worden begaan, zijn zo talrijk dat het onmogelijk is om ze hier volledig op te sommen. Alleen al de *Kriminalgeschichte des Christentums* van de

Duitse schrijver en godsdienstcriticus Karlheinz Deschner bevat elf boekdelen met meer dan 7000 bladzijden.²⁴ Daarom ga ik me beperken tot tien thema's waarover religies een uitgesproken negatieve houding hebben en in veel gevallen nog steeds aannemen. (1) Hun afkeer voor andersgelovigen, ongelovigen en voor geloofsgenoten die aansturen op samenwerking met en tolerantie voor andere religies. (2) Hun afkeer voor al wie kritiek geeft op hun 'heilige' boeken en hun 'waarheid' durft te betwisten. (3) Hun afkeer van plezier en lust en hun verheerlijking van het lijden. (4) Hun afkeer voor vrouwen. (5) De afkeer van het christendom en de islam voor joden. (6) Hun afkeer voor homoseksualiteit. (7) Hun onverschilligheid tegenover het lot van de armen en hun sympathie voor de machtigen en onderdrukkers. (8) Hun afkeer voor cultuur, kennis en wetenschap. (9) Hun afkeer voor wereldlijke wetgeving en burgerlijke rechtspleging. (10) Hun afkeer voor de moderniteit. Daarbij zal ik mij in hoofdzaak richten op de drie monotheïstische godsdiensten, het christendom, de islam en het jodendom, die samen zowat de helft van de wereldbevolking vertegenwoordigen. Soms zal ik ook verwijzen naar andere godsdiensten of naar religies die vroeger bestonden.

Afkeer voor andersgelovigen en ongelovigen

De Bijbel en de Koran eisen gehoorzaamheid en onderworpenheid aan de wil van God. In 'heilige' teksten staat dat wie een andere God volgt of ongelovig is, zal boeten en lijden. Neem het Oude Testament waarin God de Israëlieten opdraagt om de Kanaänieten uit te roeien omdat ze een ander geloof aanhangen. 'Ze namen de stad in en doodden alles wat erin was, zowel mannen als vrouwen, zowel kinderen als bejaarden, zowel runderen en schapen als ezels,' staat in Jozua (6:21).²⁵ God beveelt zelfs een genocide op de Amalekieten met de volgende woorden in de eerste brief van Samuel (15:3): 'Trek daarom op tegen de Amalekieten en versla ze. Wijd al hun bezittingen onvoorwaardelijk aan de HEER. Spaar ze niet, maar dood alles en iedereen: mannen en vrouwen, kinderen en zuigelingen, runderen en schapen, kamelen en ezels.'²⁶ Een derde volk dat op bevel van God moest uitgeroeid worden, waren de Midjanieten. Zij aanbaden andere goden en dat was blijkbaar onaanvaardbaar, aldus Numeri (31:2).²⁷

Over de ongelovigen staat in de Koran, soera De Koe (2:10): 'Er is

een ziekte in hun hart en God heeft die ziekte verergerd; er wacht hen een pijnlijke straf, omdat zij plachten te liegen'; in soera Imrans Mensen (3:131): 'En vreest het vuur dat voor de ongelovigen is klaargemaakt'; en in soera Imrans Mensen (3:141): 'Hij vernietigt de ongelovigen.'

Dat de vertegenwoordigers van religies huiverig staan tegenover mensen die hun geloof niet delen bleek al tijdens de oudheid. Een bekend voorbeeld is dat van de Griekse filosoof Socrates die werd beschuldigd van een gebrek aan vroomheid en het negatief beïnvloeden van de jeugd met zijn ideeën over andere goden.²⁸ Hij werd ter dood veroordeeld en dronk de gifbeker. Dit is een van de eerste gekende straffen voor een afwijkende geloofsovertuiging, al zullen er voordien ongetwijfeld nog zijn geweest. Bekend is de vervolging van de christenen tijdens het Romeinse rijk en later, vanaf 381 toen het christendom werd uitgeroepen tot staatsgodsdienst, van de vervolging door christenen van niet-christenen. Zo werden tal van mensen gedood omdat ze niet geloofden in de juiste leer. Het waren heretici (zogenaamde 'kettters', hoewel dat begrip pas gemeengoed werd in de middeleeuwen) die vogelvrij werden verklaard en in opdracht van de paus, bisschoppen en andere geestelijke leiders moesten gedood worden. Zo ging het de hele geschiedenis door, met als belangrijk dieptepunt de kruistochten. In 1096 gaf paus Urbanus II (1088-1099) de opdracht aan alle christenen om het Heilig Land, in het bijzonder Jeruzalem, te bevrijden van de moslims. Volgens de toenmalige paus was het Christus zelf die de troepen zou leiden waarop de menigte, zowel ridders als boeren maar ook ordinaire avonturiers en criminelen, enthousiast reageerde met de leus '*Deus lo Vult*' (God wil het). Urbanus II beloofde de strijders een volle aflaat waardoor ze automatisch zouden worden opgenomen in het paradijs. Het gevolg was een enorme moordpartij die leidde tot een vertrouwensbreuk tussen de drie grote monotheïstische godsdiensten die tot vandaag de wereldpolitiek beïnvloedt.

In de dertiende eeuw richtte de kerk zich tegen de katharen of Albigenzen, christenen die er een eigen leer op nahielden.²⁹ Ze werden volledig uitgemoord. Op het einde van de vijftiende eeuw gaf de kerk zijn zegen aan de gedwongen bekering van de indianen die ook massaal werden uitgeroeid. Men schat dat van de 15de tot de 18de eeuw tienduizenden indianen werden vermoord. Daarnaast stierven nog

honderdduizenden indianen aan ziektes die via de ontdekkers werden overgedragen. De kerk liet via de inquisitie ook andersdenkenden folteren en vermoorden. Op basis van de bul *Summis desiderantes affectibus* ('Omdat we ten zeerste verlangen') van Paus Innocentius VIII van 1484 zette de kerk aan tot de vervolging van zogenaamde magiërs en heksen. Tienduizenden heksen werden verdrongen of levend verbrand op basis van de meest absurde beschuldigingen. Tijdens de Bartholomeusnacht van 24 november 1572 en bij daaropvolgende vervolgingen door katholieken werden zowat 20.000 hugenoten (protestanten) afgemaakt. En dan moest het ergste nog komen. Tijdens de Dertigjarige Oorlog van 1618 tot 1648 stierf meer dan de helft van de Duitse bevolking. Godsdienstdisputen bleven de mensen verdelen en heilige teksten werden gebruikt om andersdenkenden uit te roeien. Gedurende zowat de hele 18de eeuw bestreed de kerk het jansenisme als een ketterse beweging waarbij heel wat mensen werden vermoord. In november 1864 vielen Amerikaanse soldaten onder leiding van de streng christelijke kolonel John Chivington een groep vredelievende en ongewapende Arapho-indianen aan, later bekend als de *Sand Creek Massacre*, waarbij meer dan honderd mensen werden afgemaakt. Twee derde onder hen waren vrouwen en kinderen. Toen men Chivington vroeg waarom die kinderen vermoord moesten worden, verwees de kolonel naar teksten uit het Oude Testament.³⁰ Op het einde van de 19de eeuw heerste er in bijna alle Europese steden een hevig antisemitisme, denk aan de Dreyfus-affaire in Frankrijk en het burgemeesterschap van Karl Lueger in Wenen.³¹ In het tsaristische Rusland leidde de jodenhaat onder de orthodox christelijke bevolking tot een golf aan pogroms en moordpartijen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er heel wat Duitse en Oostenrijkse christelijke soldaten die miljoenen mensen hebben gedood, onder meer in de concentratie- en vernietigingskampen.

Ook vandaag vinden nog moordpartijen plaats in naam van God. De islamitische organisatie *Boko Haram* voerde in 2012 en 2013 in Noord-Nigeria verschillende aanvallen uit op christelijke leiders waarbij honderden doden vielen. Deze moslimsekte eist de invoering van de sharia en wil het land 'zuiveren' van andersgelovigen en ongelovigen. In Bangladesh kwamen op 6 april 2013 duizenden islamisten op straat om te protesteren tegen atheïstische bloggers die de profeet Mohammed zouden beledigd hebben.³² De betogers eisten